3. Παράνομες αγορές και τα χαρακτηριστικά της εγκληματικής «επιχείρησης»

Ι. Ο βαθμός συμμετοχής κάθε επιχείρησης στην αγορά και η ένταξή της στον τομέα των ολιγοπωλίων εξαρτάται από την πρόσβασή της σε πλουτοπαραγωγικές πηγές και την ικανότητά της να τις εκμεταλλεύεται με τον καλύτερο τρόπο. Ακριβώς σ' αυτή την ικανότητά τους να χρησιμοποιούν ταυτόχρονα οικονομικές (π.χ. πρόσβαση σε πηγές πρώτων υλών, χρηματιστήριο), πολιτικές (π.χ. χρηματισμός πολιτικών - εξασφάλιση υποστήριξης ή εξουδετέρωση της αντίδρασής τους) και στρατιωτικές πηγές (π.χ. όπλα, πυρηνικό υλικό) έγκειται ο *πολυδύναμος* χαρακτήρας των εγκληματικών επιχειρήσεων που ελέγχουν την αγορά.[37] Οι σχέσεις στο εσωτερικό αυτών των οργανώσεων και οι σχέσεις με το εξωτερικό περιβάλλον τους δεν είναι μονοδιάστατες, δηλαδή δεν έχουν μόνο χαρακτήρα εμπορικής, πολιτικής ή στρατιωτικής συναλλαγής, αλλά είναι σύνθετες και πολύπλευρες.

Για να μπορέσουν να λειτουργήσουν οι παράνομες επιχειρήσεις χρειάζονται *κεφάλαια*, μηχανισμό *βίας ή καλύτερα δραστικό μηχανισμό επιβολής ισχύος* και *«μη-παρέμβαση»* (*αδράνεια*) του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή αστυνομίας και δικαιοσύνης.

α. Η *διάθεση κεφαλαίων* έχει ιδιαίτερη σημασία για την αξιοποίηση των ευκαιριών που δίνουν οι παράνομες αγορές. Οι υψηλές τιμές ορισμένων απαγορευμένων και συνεπώς παράνομων πρώτων υλών και η ακριβή τεχνολογία που απαιτείται για την παραγωγή αντίστοιχων προϊόντων έχουν εμποδίσει, κατά καιρούς, ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που τροφοδοτούνται με πρώτες ύλες από χώρες του Τρίτου κόσμου, να αυξήσουν τα κέρδη τους. Αυτός ήταν βασικά ο λόγος που εμπόδισε και τη σικελική Μαφία μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '70 να κατακτήσει μια σημαντική

θέση στο διεθνές εμπόριο ηρωίνης. Αντιθέτως, η ονομαζόμενη «κινέζικη μαφία» που διέθετε ένα καλά οργανωμένο υπόγειο σύστημα χρηματοδότησης, μπόρεσε να επικρατήσει με την υποστήριξη των κινεζικών κοινοτήτων σε όλες τις χώρες της υφηλίου.[38] Οι επιχειρήσεις της στη διακίνηση λαθρομεταναστών από χώρες του Τρίτου κόσμου οι οποίοι χρησιμοποιούνταν ως φθηνό εργατικό δυναμικό στις χώρες υποδοχής, καθώς και γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, αναδείχθηκαν στις σημαντικότερες του οργανωμένου εγκλήματος ήδη από το τέλος του προηγούμενου αιώνα, ενώ από τη δεκαετία του '40 απέκτησαν εξέχουσα θέση στο λαθρεμπόριο ηρωίνης από τη ΝΑ Ασία.[39] Η δημιουργία του υπόγειου οικονομικού συστήματος οφείλεται στην παράνομη δράση των κινεζικών Τριάδων (Triads),[40] οι οποίες συγκροτήθηκαν το 1830 στην Κίνα για τη διακίνηση του οπίου που απαγορευόταν. Επειδή όμως δεν διέθεταν στηρίγματα στη χώρα τους, ανέπτυξαν, σε αντίθεση με τη σικελική Μαφία και τις κολομβιανές ομάδες, ένα υπόγειο οικονομικό σύστημα, το οποίο αποδείχθηκε άκρως αποτελεσματικό για τη δράση και την επιβίωσή τους.[41]

Η ανάπτυξη, τις δεκαετίες '60 και '70, των υπεράκτιων χρηματο-οικονομικών κέντρων διεύρυνε εντυπωσιακά τις δυνατότητες νομιμοποίησης των παράνομων προσόδων, όχι μόνο από την οργανωμένη εγκληματικότητα, αλλά και από την οικονομική εγκληματικότητα και από άλλες παράνομες επιχειρήσεις. Παράλληλα, η άνοδος της αγοράς του ευρωδολαρίου είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των διαθέσιμων κεφαλαίων του οργανωμένου εγκλήματος και τη δημιουργία αποθεμάτων ρευστού, γεγονός που έδωσε έναυσμα σε ακόμη πιο έντονη επιχειρηματική δραστηριότητα αυτών των ομάδων.[42]

β. Αν και οι έρευνες δεν διαπίστωσαν ότι *η άσκηση βίας* αποτελεί χαρακτηριστικό της εγκληματικής επιχειρηματικής δράσης,[43] η δυνατότητα χρήσης της, με την έννοια ύπαρξης κατάλληλου μηχανισμού, θεωρείται συστατικό στοιχείο για τη

λειτουργία των παράνομων αγορών και της οργανωμένης εγκληματικότητας.[44] Η χρήση βίας οφείλεται κυρίως στο ότι όσοι συμμετέχουν στις παράνομες αγορές δεν μπορούν να προσφύγουν στη βοήθεια της πολιτείας (αστυνομίας και δικαιοσύνης) για την επίλυση των διαφορών τους, ενώ τα θύματα της βίας επίσης δεν μπορούν να ζητήσουν τη βοήθεια και την προστασία της αστυνομίας, διότι θα πρέπει να της δώσουν πληροφορίες για υποθέσεις στις οποίες εμπλέκονται και τα ίδια.[45]

Για την άσκηση βίας απαιτείται, αφενός, η ύπαρξη ατόμων τα οποία είναι πρόθυμα και ικανά να δράσουν και, αφετέρου, να μπορεί η οργάνωση να τα κινητοποιήσει για να προστατεύσουν τα συμφέροντά της εφόσον απειλούνται. Η ένταση της βίας και η δυνατότητα χρήσης της εξαρτάται όμως από την κοινωνική ανοχή και από ποικίλους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες.[46] Τέτοιοι παράγοντες είναι η διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και του άτυπου κοινωνικού ελέγχου.

Διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και του κοινωνικού ελέγχου έχει παρατηρηθεί σε καταστάσεις κοινωνικής και πολιτισμικής αποδιοργάνωσης, κυρίως μετά από μεγάλες ανθρώπινες καταστροφές (πολέμους, σεισμούς ή άλλες φυσικές καταστροφές). Στη σύγχρονη εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από αυξανόμενες κοινωνικές ανισότητες και κοινωνική περιθωριοποίηση, τέτοια φαινόμενα παρατηρούνται στις φτωχικές γειτονιές μεγάλων πόλεων, όπως το Παρίσι,[47] το Λος Άντζελες[48] (αναταραχές στα γκέτο των «loosers» τη δεκαετία του '80) κ.α., ή σε υπό ανάπτυξη χώρες, όπως η Βραζιλία, με τον μεγάλο αριθμό ακτημόνων[49] και τις στρατιές των άστεγων παιδιών, ή η Κολομβία, σε σημείο μάλιστα σ' αυτή να σκοτώνονται τα παιδιά του δρόμου σε συμπλοκές μεταξύ τους ή σε «κοινωνικές εκκαθαρίσεις» («social cleansing») που πραγματοποιούν διάφορες ομάδες.[50]

Η διάρρηξη του κοινωνικού ιστού και η φτώχεια δίνει τη δυνατότητα στρατολόγησης σε παράνομες ομάδες νεαρών

ατόμων από αυτές τις περιοχές, τα οποία είναι πρόθυμα για την παροχή οποιασδήποτε υπηρεσίας.[51] Οι άσχημες οικονομικές συνθήκες στη Νότια Ιταλία, τη δεκαετία του '70, και ο καταστροφικός σεισμός του '80 που κόστισε τη ζωή σε 3.000 άτομα και τη στέγη σε 300.000 είχε ως αποτέλεσμα την πρωτοφανή αύξηση των μελών των εγκληματικών ομάδων.[52] Η ονομαζόμενη «Nuova Camorra Organizzata» (*Οργάνωση της Νέας Καμόρα*) υπό την ηγεσία του Raffaele Cutolo αριθμούσε μεταξύ των ετών 1978 και 1984 πάνω από 2.000 νεαρούς, οι οποίοι ήταν κατανεμημένοι σε 50 συμμορίες και διοικούντο από μια μικρή ελίτ μεγαλύτερων επαγγελματιών εγκληματιών.[53] Οι νεαροί χρησιμοποιούντο ως ομάδες κρούσης εναντίον άλλων οργανώσεων.[54]

Η βία χρησιμοποιείται κυρίως για τη διατήρηση του μονοπώλιου στην αγορά και του αποκλεισμού της εισόδου νέων επιχειρήσεων σ' αυτή.[55] Εντούτοις, η χρήση της για την εξουδετέρωση του ανταγωνισμού είναι πολύ προβληματική. Τις τελευταίες δεκαετίες δεν εξαρτάται, όπως παλαιότερα, από τη δύναμη αυτού που την ασκεί, διότι πρόσβαση σε όπλα και μεθόδους άσκησης βίας έχουν όλες οι οργανωμένες ομάδες. Είναι προβληματική επειδή ακραίες μορφές βίας δεν είναι για μεγάλο διάστημα ανεκτές από την κοινωνία. Γι' αυτό αναπτύσσονται τύποι ενδοομαδικής επίλυσης των διαφορών.[56]

Η μείωση της βίας μεταξύ των παράνομων ομάδων στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές κοινωνίες, λόγω της αναγνώρισης του κράτους ως μονοπωλιακού φορέα άσκησής της, δεν σημαίνει ότι αυτή παίζει δευτερεύοντα ρόλο στις παράνομες αγορές – το αντίθετο μάλιστα. Ακριβώς λόγω του περιορισμού της βίας αυξάνεται η αξία και η έντασή της. Όμως ο αρχηγός μιας εγκληματικής ομάδας, που χρησιμοποιεί βία για να επικρατήσει στην αγορά, θα πρέπει να μπορεί να προβλέψει τις εξελίξεις σ' αυτήν, όπως επίσης και τις συνέπειες από την πιθανή επέμβαση της αστυνομίας. Η κινητοποίηση μεγάλου αριθμού ατόμων για την άσκηση βίας και τον έλεγχο της

αγοράς πολλαπλασιάζουν τις πιθανότητες να επέμβει η αστυνομία, ενώ αυξάνουν το κόστος της επιχείρησης.[57]

Παραδείγματα επικράτησης με τη χρήση βίας υπάρχουν πολλά στην ιστορία του οργανωμένου εγκλήματος. Οι οικογένειες της Μαφίας[58] που κυριάρχησαν στον χώρο της οργανωμένης εγκληματικής δράσης για πολλές δεκαετίες προέκυψαν από πολέμους συμμοριών κατά την περίοδο της ποτοαπαγόρευσης. Ο «πόλεμος Castellammarese» αποτελεί μια τέτοια περίπτωση βίαιης σύγκρουσης μεταξύ δύο ομάδων Ιταλών, του Giuseppe Masseria και του Salvatore Maranzano, το 1931, για τον έλεγχο της παράνομης αγοράς στη Νέα Υόρκη.[59] Ο πόλεμος έληξε με τη δολοφονία του Masseria από ένα μέλος της ίδιας της ομάδας του, τον γνωστό Lucky Luciano, στις 15 Απριλίου 1931. Από τότε όμως, με εξαίρεση κάποια διαλείμματα, η χρήση βίας δεν αποτελεί χαρακτηριστικό της δράσης των οργανωμένων ιταλικών ομάδων.[60]

Αυτό φαίνεται και από το ότι η εξάπλωση αυτόνομων συμμοριών στις κοινότητες των μαύρων και των ισπανόφωνων στις ΗΠΑ, οι οποίες αντικατέστησαν τη Μαφία στις επιχειρήσεις της στα παράνομα στοιχήματα, την τοκογλυφία και το εμπόριο ναρκωτικών, δεν είχε ως αποτέλεσμα τη βίαιη αντίδραση από την πλευρά της. Η απάντηση των ιταλικών ομάδων στην αμφισβήτηση της δύναμής τους τα τελευταία χρόνια ήταν μάλλον η προσαρμογή παρά η σύγκρουση. Η επιτυχία μάλιστα της «νέας Μαφίας» αποδίδεται στη συγκρατημένη χρήση βίας.[61]

Η *φήμη* είναι καθοριστικός παράγοντας στην άσκηση βίας. Για παράδειγμα, επειδή η Μαφία είναι μεγάλη και πολύ γνωστή οργάνωση, δεν αποκλείεται να αναγκάστηκε γι' αυτόν το λόγο να αποφύγει τη χρήση βίας εναντίον ανταγωνιζόμενων προς αυτήν ομάδων, υπολογίζοντας το κόστος από την κινητοποίηση του μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου και την αντίδραση της κοινής γνώμης ως πολύ υψηλό.

Η φήμη επομένως είναι «δίκοπο μαχαίρι», όπως γράφει ο Reuter.[62] Μπορεί να εμποδίζει την ευθεία και άμεση σύ-

γκρουση αντίπαλων συμμοριών, δίνει όμως στόχο στους φορείς επιβολής του νόμου, διότι οι παράνομες επιχειρήσεις δεν διαθέτουν τέτοια αυτονομία ώστε να τους παρακάμπτουν.

Συνοψίζοντας, η βία μεταξύ των εγκληματικών οργανώσεων για την εξουδετέρωση του ανταγωνισμού στις παράνομες αγορές και την εξασφάλιση του μονοπωλιακού ελέγχου δεν αποτελεί γενικό φαινόμενο ούτε σταθερή κατάσταση. Εάν η υπόθεση ότι υπάρχουν άτομα πρόθυμα να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε παράνομες οργανώσεις, λόγω της φτώχειας και της κοινωνικής αποδιοργάνωσης που βιώνουν, είναι ορθή, τότε η δυνατότητα κέρδους από την επικράτηση σε μια αγορά έρχεται σταδιακά και εξαρτάται από τις ικανότητες του επικεφαλής της επιχείρησης. Ενώ, δηλαδή, η οργάνωση θα μειώνει αριθμητικά τις δυνάμεις της και θα περιορίζει τη χρήση βίας, θα μπορεί να εκμεταλλεύεται τη φήμη της, παραπλανώντας εκείνους που αμφισβητούν ή μπορεί να αμφισβητήσουν την κυριαρχία της. Οι προσοδοφόρες επενδύσεις και η αντιμετώπιση των διαφόρων κινδύνων, φυσικών και νομικών, για την επίτευξη μιας ισχυρής θέσης στην αγορά απαιτούν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, τον οποίο δεν θεωρείται ότι διαθέτουν οι περισσότεροι αρχηγοί των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων.[63]

γ. Βασική προϋπόθεση για τη λειτουργία των παράνομων επιχειρήσεων είναι η *εξουδετέρωση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου*, δηλαδή της αστυνομίας και της δικαιοσύνης.

Όπως ακριβώς στη νόμιμη οικονομία επεμβαίνει άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο ρυθμιστικά το κράτος, έτσι και στην παράνομη. Εξάλλου, όπως είπαμε και στην αρχή, οι ποικίλες νομοθετικές απαγορεύσεις και επεμβάσεις του κατασταλτικού μηχανισμού είναι παράγοντες ρύθμισης της παράνομης αγοράς. Ο βαθμός επέμβασης του κράτους εξαρτάται από το είδος του προϊόντος και την ακτίνα δράσης της επιχείρησης. Ο εκάστοτε «ρυθμιστής» και στους δύο τύπους αγορών μπορεί να δημιουργήσει επιπρόσθετα έξοδα

στον επιχειρηματία ο οποίος με τη σειρά του θα προσπαθήσει να τα αποφύγει. Ένας τέτοιος τρόπος είναι η *δωροδοκία*.[64]

Η δωροδοκία δεν θεωρείται συστατικό στοιχείο της παράνομης επιχειρηματικής δραστηριότητας, διότι και οι νόμιμες επιχειρήσεις είναι γνωστό ότι τη χρησιμοποιούν για τη διευκόλυνσή τους.[65] Μια κατασκευαστική εταιρεία, για παράδειγμα, μπορεί να επιχειρήσει τη δωροδοκία των αρμόδιων ελεγκτών, εάν δεν είναι πρόθυμη να καλύψει κάποιους κατασκευαστικούς όρους και θεωρεί ότι το κόστος τους θα είναι μεγαλύτερο από τον χρηματισμό των ελεγκτών.

Οπωσδήποτε η διαφθορά παίζει σημαντικότερο ρόλο στις παράνομες επιχειρήσεις απ' ό,τι στις νόμιμες, διότι αυτές διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο διάλυσής τους. Οι πληροφορίες εξάλλου, από τις ελάχιστες έρευνες σχετικά με τις μορφές δωροδοκίας που χρησιμοποιούν οι νόμιμες επιχειρήσεις για την επίτευξη των στόχων τους, δεν είναι επαρκείς, ενώ οι λίγες έρευνες στις παράνομες δίνουν έμφαση στη δωροδοκία της αστυνομίας για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης δράσης της επιχείρησης.[66] Ορισμένες μάλιστα από τις μελέτες έδειξαν ότι η δωροδοκία των αστυνομικών οργάνων γινόταν για τη συνέχιση της ομαλής λειτουργίας της επιχείρησης, και όχι για τον μονοπωλιακό έλεγχο της αγοράς.[67] Αυτό ισχύει περισσότερο στις μοντέρνες παράνομες αγορές («price-wedge market», «greed market») όπου η δωροδοκία αφορά τον ελεγκτικό μηχανισμό διαφόρων θεσμών και οργανισμών.

Ένας δεύτερος τρόπος για την εξουδετέρωση της επέμβασης του κρατικού ελέγχου είναι η *εξασφάλιση της συναίνεσης* ευρέων τμημάτων του πληθυσμού για τη δράση της οργάνωσης και η μεταπώληση αυτής της συναίνεσης στους πολιτικούς με διάφορα ανταλλάγματα.[68] Το πελατειακό σύστημα διακυβέρνησης και η διαφθορά της δημόσιας διοίκησης είναι βασικός παράγοντας για τη δημιουργία σχέσεων εύνοιας, οι οποίες διευκολύνουν τη δράση των οργανωμένων εγκληματι-

κών ομάδων και εξασφαλίζουν στους «εκπροσώπους του λαού» εξουσία.

Παράλληλα, οι διασυνδέσεις των παράνομων οργανώσεων με κρατικές υπηρεσίες ασφάλειας, αστυνομία, κυβερνητικούς οργανισμούς κ.λπ., τις βοηθούν να διαφεύγουν τη σύλληψη και την τιμωρία. Σύμφωνα με τον Arlacchi, ο επιδέξιος χειρισμός των ερευνών της αστυνομίας για μια ολόκληρη δεκαετία (1970-1981) από τον συνασπισμό Greco-Corleone στην Ιταλία,[69] λόγω της σχέσης του με τις μυστικές υπηρεσίες και τη μασονική Στοά P2 (Propaganda Due), τον βοήθησε όχι μόνο να διαφεύγει τη σύλληψη αλλά και να εξουδετερώσει την αντίπαλή του ομάδα, Inzerillo-Bontade-Badalamenti.[70]

Ένας τρίτος τρόπος εξουδετέρωσης του μηχανισμού είναι η *δημιουργία αμοιβαίων οικονομικών συμφερόντων* με εκπροσώπους της πολιτικής εξουσίας για τη μονοπώληση μιας νόμιμης πηγής εσόδων (π.χ. προμήθεια πολεμικού και αμυντικού υλικού,[71] εκτέλεση δημόσιων έργων) ή συμμετοχή της οργάνωσης σε μεγαλύτερους συνασπισμούς ισχύος που έχουν σχέση με ποικίλους τομείς εγκληματικής δράσης και με παράγοντες της πολιτικής, οικονομικής και δημόσιας ζωής.

Όταν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο εξαπλώθηκαν οι εθνικές και διεθνείς παράνομες αγορές, αναπτύχθηκαν, παράλληλα με τις παραδοσιακές μορφές μονοπωλιακού ελέγχου της αγοράς, δηλαδή δωροδοκία, εκβιασμοί, απόσυρση του προϊόντος, άνοδος των τιμών, και νέες μορφές ελέγχου με στόχο την εξουδετέρωση της επέμβασης του κρατικού μηχανισμού και τη μυστικότητα δράσης των εγκληματικών επιχειρήσεων. Τέτοια είναι η περίπτωση των «παράνομων δικτύων» (συμφερόντων) τα οποία δρουν με την κάλυψη ευρύτερων «δικτύων ισχύος» και διαθέτουν μεγάλη δύναμη. Στόχος τους είναι η υπέρβαση των χρονικών και τοπικών περιορισμών που χαρακτηρίζουν την πολιτική μηχανή.[72] Από τις σημαντικότερες επιχειρήσεις της μασονικής Στοάς P2, που έδρασε στην Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική τις δεκαετίες '70 και '80,

ήταν το εμπόριο όπλων μέσω εκβιασμών, πολιτικών προκλήσεων, παράνομης κερδοσκοπίας και, γενικά, χειραγώγησης ενός μεγάλου τμήματος του κρατικού μηχανισμού τριών χωρών (Ιταλίας, Αργεντινής, Ουρουγουάης).[73]

Επομένως, η «δικτύωση» που έχουν διάφορες εγκληματικές οργανώσεις τόσο στον νόμιμο όσο και στον παράνομο τομέα επιχειρήσεων, καθώς και η πρόσβαση στον κρατικό μηχανισμό, τους εξασφαλίζει ένα προβάδισμα στον επιχειρηματικό τομέα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι οικονομικά πιο εύρωστες ή αριθμητικά μεγαλύτερες από άλλες.[74] Η έγκαιρη πληροφόρηση μιας ομάδας παράνομων επιχειρηματιών και μεσαζόντων διαφόρων εθνικοτήτων για την απόφαση της κυβέρνησης των ΗΠΑ να αναλάβει μυστικά τον εξοπλισμό του Ιράν (1984-1985), τους έδωσε τη δυνατότητα να συναλλαγούν για παροχή πολεμικού υλικού ύψους δύο δισεκατομμυρίων δολαρίων και να εξασφαλίσουν το μονοπώλιο μέχρι που ξέσπασε το σκάνδαλο Irangate.[75]

Συνοψίζοντας, η διάθεση κεφαλαίων, η άσκηση βίας και η εξουδετέρωση του μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου είναι χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με την επιχείρηση. Η επιτυχία ελέγχου μιας νέας οδού διακίνησης προϊόντων και υπηρεσιών ή η ανακάλυψη νέων πλουτοπαραγωγικών πηγών μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την ξαφνική αύξηση των εσόδων της επιχείρησης και την αλλαγή της θέσης της στην κλίμακα της παράνομης οικονομίας. Ακόμη και η μεγαλύτερη προσφορά φθηνού εργατικού δυναμικού σε μια συγκεκριμένη αγορά μπορεί να ευνοήσει εκείνες τις ομάδες, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να την εκμεταλλευθούν.

Δεδομένου ότι η αναζήτηση νέων αγορών και δραστηριοτήτων χαρακτηρίζει περισσότερο τις νέες και λιγότερο καθιερωμένες εγκληματικές ομάδες, αναπτύσσεται μια δυναμική σύγκρουσης των νεότερων με τις παλαιότερες ομάδες. Στην ιστορία του οργανωμένου εγκλήματος οι συγκρούσεις της *παλιάς* με τη *νέα* «φρουρά» έχουν μείνει γνωστές ως «πόλεμοι

της Μαφίας». Εκτός από τον «πόλεμο Castellamarese», μια άλλη μεγάλη σύγκρουση έλαβε χώρα τη δεκαετία του '80 μεταξύ του συνασπισμού των οικογενειών Greco και Corleone και του συνασπισμού των Inzerillo-Bontade-Badalamenti. Τον πρώτο συγκροτούσαν ομάδες από τις αγροτικές περιοχές και τα περίχωρα του Παλέρμο, εκπροσωπώντας την «παλαιά Μαφία». Αυτές υπερτερούσαν του δεύτερου συνασπισμού ο οποίος είχε συγκροτηθεί από ομάδες της πόλης του Παλέρμο και των δυτικών περιοχών της, αποτελώντας τη «νέα Μαφία». Όπως αναφέραμε, η σύγκρουση έληξε με την εξουδετέρωση της ομάδας της νέας Μαφίας λόγω των επαφών που είχε η παλαιά με τον κρατικό μηχανισμό. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί και παλαιότερα, το 1958, με την κατά μέτωπο σύγκρουση όμως μεταξύ Michele Navarra και του «νεοτεριστή» Luciano Liggio.[76] Η σύγκρουση έληξε με την εκτέλεση του Navarra.[77]

Μεταξύ των ετών 1981 και 1984 διεξήχθη, επίσης, ευρείας κλίμακας σύγκρουση στην Καμπανία, γνωστή ως ο «πόλεμος της Καμόρα». Συγκεκριμένα, προκλήθηκε από την προσπάθεια της ομάδας Rafaelle Cutolo, αρχηγού της Νέας Καμόρα, στον οποίο αναφερθήκαμε, να επιβάλει φόρο 15% στο λαθρεμπόριο τσιγάρων και ναρκωτικών στην περιοχή της Νάπολης, την οποία εκμεταλλεύονταν αντίπαλες σ' αυτήν ομάδες, και να ελέγξει όλες τις οργανώσεις της πόλης.[78] Κάτι ανάλογο παρατηρήθηκε και στην περίπτωση των Tongs, των κινεζικών οργανωμένων ομάδων παροχής προστασίας, στο τέλος του περασμένου αιώνα, στις Chinatowns των ΗΠΑ για τον έλεγχο των μικρών επιχειρήσεων που διατηρούσαν οι Κινέζοι μετανάστες.[79] Είναι επομένως φανερό ότι η διαφορετική πρόσβαση σε αγαθά, υπηρεσίες, οδούς, πληροφορίες και έμψυχο υλικό, που έχουν διάφορες εγκληματικές ομάδες, δημιουργούν έναν ανταγωνισμό μεταξύ τους, ο οποίος συμβάλλει σε μια διαρκή αναδόμηση σχέσεων, διασυνδέσεων, συμμαχιών και ανακατανομή της ισχύος.

II. Το δεύτερο χαρακτηριστικό των παράνομων αγορών είναι το *υψηλό κόστος των συναλλαγών*. Αυτό υπερβαίνει κατά πολύ εκείνο της νόμιμης αγοράς, γιατί περιλαμβάνει έξοδα τα οποία προκύπτουν από τη μυστικότητα των επιχειρήσεων και την ανάγκη περιορισμού του κινδύνου σύλληψης των μελών, κατάσχεσης των προϊόντων, διάλυσης της επιχείρησης αλλά και εξαπάτησης, επειδή οι παράνομες επιχειρήσεις δεν μπορούν να προσφύγουν στον μηχανισμό της δικαιοσύνης για την προστασία των συμφερόντων τους.[80]

Οι μεγάλες διαφορές ανάμεσα στην τιμή αγοράς και πώλησης των προϊόντων που χαρακτηρίζουν τις παράνομες επιχειρήσεις οφείλονται ακριβώς σ' αυτούς τους κινδύνους. Για παράδειγμα, η τιμή λιανικής πώλησης των ναρκωτικών υπολογίζεται ότι είναι πολλαπλάσια της τιμής που θα είχε το προϊόν εάν η συναλλαγή από τον παραγωγό μέχρι τον προμηθευτή ήταν νόμιμη και δεν μεσολαβούσαν τόσα στάδια, τα οποία σύμφωνα με εκτιμήσεις ανέρχονται στα 10 με 15.[81] Οι πιθανότητες σύλληψης αυξάνουν ανάλογα με τη συχνότητα συναλλαγών, το είδος του εμπορευόμενου προϊόντος και την κοινωνική ανοχή. Γι' αυτό οι συναλλαγές διαρθρώνονται έτσι ώστε να περιορίζονται οι δοσοληψίες της επιχείρησης σε υψηλό επίπεδο. Αυτός είναι εξάλλου και ο λόγος που πολλοί αρχηγοί του παραδοσιακού οργανωμένου εγκλήματος ήταν γνωστοί με τα υποκοριστικά ονόματά τους [Joe («Adonis») Doto, Vincent («Chin») Gigante, Giuseppe («Joe the Boss») Masseria, Frank («Don Cheech») Scalise, Salvatore «Toto» Riina, Nicodemo («Little Nicky») Scarfo] και η Μαφία είχε συγκροτηθεί με βάση συγγενικούς δεσμούς, σχέσεις κηδεμονίας και φιλίας. Για να εξουδετερωθούν μάλιστα εισχωρήσαντες «εξωτικοί» χρησιμοποιείτο η ενσωμάτωση στην «οικογένεια» (π.χ. με γάμο).[82]

Η μυστικότητα σχετικά με την ταυτότητα των πραγματικών πρωταγωνιστών της παράνομης επιχείρησης και την περιορισμένη ροή πληροφοριών εξασφαλίζεται συνήθως με πολλές

παρακαμπτήριες οδούς. Αυτή η μέθοδος είναι χρονοβόρα και πολυέξοδη, διότι απαιτείται η παρέμβαση πολλών προσώπων.

Στην αγορά υπάρχουν, σύμφωνα με τον Reuter, έξι ρόλοι: του επιχειρηματία, του υπαλλήλου ή του πράκτορα, του προμηθευτή, του εγγυητή, του ρυθμιστή, δηλαδή της αστυνομίας ή των αρμόδιων δημόσιων λειτουργών και του πελάτη, τελικού αποδέκτη των προϊόντων και υπηρεσιών.[83]

Για τον επιχειρηματία οι συνεργάτες του, και κυρίως οι υπάλληλοι της επιχείρησης, αποτελούν τη βασική απειλή επειδή είναι καλύτερα πληροφορημένοι από τον καθένα για τις δραστηριότητες της οργάνωσης. Γι' αυτό επιδιώκεται, πρώτον, ο περιορισμός του αριθμού των ατόμων που έχουν επαφή μαζί του και δεύτερον, η εξασφάλιση της αφοσίωσής τους, συνήθως μέσω πληρωμής υψηλών αμοιβών, η οποία όμως δεν είναι δυνατή σε όλες τις επιχειρήσεις. Μια άλλη στρατηγική είναι ο εκφοβισμός, ο οποίος ασκείται με τη φήμη ότι ο αρχηγός τιμωρεί όσους απειλούν την επιχείρησή του ή και τον ίδιο. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να δημιουργήσει άλλο ένα δίκτυο ανθρώπων που θα τον προστατεύουν.

Επομένως, για τη μείωση των κινδύνων οι παράνομες επιχειρήσεις πρέπει να είναι μικρές. Δεν μπορούν, δηλαδή, να αναπτύξουν μεγάλη ακτίνα δράσης όπως οι νόμιμες, ούτε να πραγματοποιούν διαρθρωτικές αλλαγές που να μειώνουν το κόστος τους, π.χ. αγορά αεροπλάνων για τη μεταφορά των παράνομων προϊόντων, διότι αυξάνεται ο αριθμός των υπαλλήλων, ο κίνδυνος κατάδοσης και τα έξοδα διοίκησης. Όμως και αυτό φαίνεται να αλλάζει τα τελευταία χρόνια, όπως δείχνει η περίπτωση των Αλβανών εμπόρων ναρκωτικών που κινούνται στο χώρο της Μεσογείου. Σύμφωνα με μαρτυρίες σε δική μας έρευνα για συναφές θέμα, προέκυψε ότι οι Αλβανοί έμποροι ναρκωτικών δεν μισθώνουν πλέον πλοία για τη διακίνηση ναρκωτικών, λαθρομεταναστών, παιδιών και γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, αλλά έχουν αγοράσει δικά τους και έχουν ανεξαρτητοποιηθεί, ενώ τα κέρδη τους

έχουν πολλαπλασιασθεί.[84] Παράλληλα, η δυνατότητα διαρθρωτικών αλλαγών και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της επιχείρησης, όπως θα δούμε και πιο κάτω, εξαρτάται από την εχθρικότητα του περιβάλλοντος. Οι μεγαλέμποροι κοκαΐνης του καρτέλ Medellín διέθεταν ολόκληρο στόλο αεροπλάνων, ενώ του καρτέλ Cali ήταν ιδιοκτήτες πολλών τραπεζών.[85]

Από την άλλη πλευρά, η επιχείρηση δεν έχει τη δυνατότητα να επενδύει σε νέα τεχνογνωσία του προσωπικού της, επειδή είναι εφήμερη. Επίσης, η επιχείρηση δεν είναι με την τυπική έννοια φερέγγυα. Δεν μπορεί να απευθυνθεί σε νόμιμους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς για την οικονομική ενίσχυση των δραστηριοτήτων της, εφόσον δεν υπόκειται σε λογιστικό έλεγχο, δεν έχει νόμιμα βιβλία, δεν μπορεί να υποθηκευθούν τα περιουσιακά της στοιχεία, ενώ ο θάνατος ή η σύλληψη του επιχειρηματία δεν δίνουν εχέγγυα για την είσπραξη των οφειλόμενων από αυτήν ποσών. Τα παραπάνω εμποδίζουν την ανάπτυξη της επιχείρησης, με αποτέλεσμα τη συχνή αλλαγή της επιχειρηματικής δράσης της, ενώ την εξαναγκάζουν να περιορίζει την αλυσίδα των συναλλασσόμενων με αυτήν προσώπων και οργανώσεων, κυρίως με τη συνεργασία ατόμων της ίδιας εθνικής, φυλετικής καταγωγής κ.λπ. Δημιουργείται δηλαδή μια μορφή «οργανικής αλληλεγγύης», όπως τη χαρακτήρισε ο Durkheim,[86] η οποία βασίζεται στις συγγενικές σχέσεις και τους φιλικούς δεσμούς.

Η ανάγκη λοιπόν να υπάρχει κάποιος βαθμός εμπιστοσύνης μεταξύ των συναλλασσομένων, εξασφαλίζεται με την κοινή εθνική, φυλετική, θρησκευτική ή τοπική καταγωγή ή πολιτική ιδεολογία. Η αμοιβαία ηθική δέσμευση των μελών μιας ομάδας, η οποία βασίζεται στην κοινή προέλευση, συμβάλλει στην τήρηση της μυστικότητας για την επίτευξη των στόχων της, είναι δε μεγαλύτερης σημασίας απ' ό,τι η απειλή κυρώσεων και βίας, ενώ η «σύμπτωση στόχων»[87] λειτουργεί ως μηχανισμός εξουδετέρωσης των κινδύνων από πιθανές καιροσκοπικές επιλογές και «διπλά παιχνίδια». Έτσι ερμηνεύεται

η δημιουργία «συμπαγών» εγκληματικών ομάδων που οι Αμερικανοί τής απέδωσαν χαρακτήρα «εθνικής συνωμοσίας».[88]

Η ομοιογενής σύνθεση αυτών των ομάδων μπορεί να είναι *τυπικό* χαρακτηριστικό, δεν συνιστά όμως και *αποκλειστικό* στοιχείο της παράνομης αγοράς. Οι Ouchi και Jaeger (1978) παρατήρησαν ότι σύγχρονες νόμιμες επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από υψηλή απόδοση των εργαζομένων, είναι διαρθρωμένες σε ομάδες με έντονους δεσμούς αλληλεγγύης. Είναι εξάλλου γνωστό ότι μεγάλες επιχειρήσεις επιδιώκουν τη μείωση της απόστασης της επιχείρησης από τα μέλη της και την ενίσχυση ενός ομαδικού πνεύματος με ποικίλους τρόπους (ομαδική διασκέδαση, ομαδικές διακοπές, άμιλλα και ανταγωνισμός μεταξύ των ομάδων κ.ά.). Επισημαίνεται ωστόσο, ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις και η «αλληλεγγύη» μπορεί να αρκούν για την παραγωγή των αγαθών, αλλά δεν αρκούν για τη δράση μιας επιχείρησης. Η διακίνηση και η προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών πραγματοποιείται σε μια απρόσωπη και διεθνοποιημένη αγορά, η οποία λειτουργεί με βάση τυποποιημένες τεχνικές επικοινωνίας και ανταλλαγών και απαιτεί ανάλογη στρατηγική.

Οι παράνομες αγορές, όμως, σε αντίθεση με τις νόμιμες, δεν χαρακτηρίζονται από απρόσωπες μορφές επικοινωνίας και διάθεσης των προϊόντων λόγω των κινδύνων που διατρέχουν. Οι παράνομοι επιχειρηματίες χρειάζεται να γνωρίζουν το βιογραφικό εκείνου που συναλλάσσονται. Επειδή λοιπόν υπάρχει ανάγκη μυστικότητας αλλά ταυτόχρονα και δράσης, έχουν δημιουργηθεί ασφαλιστικές δικλίδες, τα λεγόμενα «*παράνομα δίκτυα*» τα οποία μπορούν να χειριστούν όσες πληροφορίες είναι απαραίτητες για την ασφαλή διεξαγωγή των συναλλαγών και να δημιουργήσουν ένα «επίπεδο αξιοπιστίας» μεταξύ των συναλλασσομένων οι οποίοι ίσως δεν γνωρίζονται. Αυτά αποτελούν ένα συνδυασμό *κλίκας*,[89] με την έννοια μιας ομάδας η οποία συνδέεται περισσότερο τυχαία εξαιτίας κάποιου κοινού συμφέροντος ή συμβίωσης, και *γραφειοκρατικής οργάνωσης*.